

Bu eser, Trabzon Maçka'mızın değerine
değer katan Şehit Eren Bülbül başta olmak
üzere toprağa ekilen tüm şehitlerimizin aziz
hatıralarına ithaf olunur.

Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla

TRABZON

2

EKONOMİNİN TARİHİ ve
ŞEHİR KÜLTÜRÜNÜ İNŞA EDENLER

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Temel ÖZTÜRK

Doc. Dr. Arif KOLAY

Doc. Dr. Şefik MEMİŞ

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ŞEN

Cevdet Yılmaz (2023)

*“İklim Değişimi Senaryoları Bağlamında Üçlü Yaşam Şekli ve Yerleşmeler Arası
Hareketliliğin Trabzon Yöresi Üzerine Muhtemel Etkileri”*,

Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Trabzon, Cilt:2,

(Ed.: T. Öztürk, A. Kolay, Ş. Memiş, M. Şen), Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür
Yayımları No: 117, ISBN: 978-975-7770-60-2 (973-993).

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür - 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla
Trabzon 2

Editörler

Prof. Dr. Temel ÖZTÜRK
Doç. Dr. Arif KOLAY
Doç. Dr. Şefik MEMİŞ
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ŞEN

Yazarlar

Prof. Dr. Dündar ALİKILIÇ
Prof. Dr. Zehra ARSLAN
Prof. Dr. Recep DİKİCİ
Prof. Dr. Nuriye GARİPAĞAOĞLU
Prof. Dr. Adem KALÇA
Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ
Prof. Dr. Cevdet YILMAZ
Doç. Dr. Ferhat BERBER
Doç. Dr. Mine ERSEVİNÇ
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. Hacer KARABAĞ ARSLAN
Doç. Dr. Arif KOLAY
Doç. Dr. Şefik MEMİŞ

Doç. Dr. Mehmet Akif ŞEN
Dr. Öğr. Üyesi Rauf BELGE
Dr. Öğr. Üyesi Gülmelek DOĞANAY
Dr. Öğr. Üyesi Ali OKUMUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Emrah SİYAVUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ŞEN
Dr. Çağla YILMAZ
Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN
Öğr. Gör. Mehmet Akif BAL
Arş. Gör. Dr. Cihan GÜNEŞ
Ahmet ÇANDIR
Eyüp ŞAHİN

Bu eserde yer alan çalışmaların bilim, dil, etik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Kitapta ileri sürülen görüşler yazarlarına ait olup Trabzon Büyükşehir Belediyesinin ve editörlerin bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu eserin herhangi bir kısmının izinsiz ve kaynak gösterilmeden alıntılanması, internet sitelerinde yayınlanması, pdf ya da kitap şeklinde parayla satılması yasaktır. Aksi eylemde bulunanlar telif hakları yazısından doğan tüm yükümlülükleri peşinen kabullenmiş sayılırlar.

ISBN: 978-975-7770-58-9 (Takım)
ISBN: 978-975-7770-60-2 (2. cilt)
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Eylül 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 12068

Trabzon Kent Spor Turizm ve Bilişim
Organizasyon Hizmetleri A.Ş.
İskenderpaşa Mah. Atatürk Meydanı No. 7/41
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 5195

İÇİNDEKİLER

IV. BÖLÜM

TRABZON'UN ÖRNEK TARİHİ ŞAHSİYETLERİ

Osmanlı Döneminde Trabzonlu Âlimler 659

Prof. Dr. Recep DİKİCİ

Mehmed B. Mahmûd Et-Trabzonî ve

Tertîbü Evâil-i Âyâtî'l-Kur'ân 'Alâ Hurûfî'l-Hicâ İsimli Eseri 699

Doç. Dr. Süleyman GÜR

Geçmişten Günümüze Zengin Kitaplıklara Sahip Trabzonlular ve
Kitaplıkların Durumu 711

Öğr. Gör. Mehmet Akif BAL

Trabzonlu Alemdarzade Ailesi Üzerine Bazı Tespitler 777

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ŞEN

Doç. Dr. Ferhat BERBER

İttihat ve Terakki Fırkasının Haksızlıkları Karşında

Dik Duran Trabzonlu; Şatırzâde Hasan Hicabi 799

Eyüp ŞAHİN

Albay Süleyman Kuku Efendi 823

Prof. Dr. Dünder ALİKILIÇ

Yaylacı Trabzon Milletvekilleri 833

Prof. Dr. Zehra ARSLAN

Trabzon'un Tüccar Eşrafından Nemlizade Tahsin Paşanın

Ticari Girişimleri 855

Dr. Öğr. Üyesi Ali OKUMUŞ

V. BÖLÜM

TARİHİ SÜREÇTE EKONOMİK ALT YAPIDAN İZLER

Milli Mücadelede Erzurum-Gümüşhane-Trabzon Anayolu 913

Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ

Trabzon- Erzurum Telgraf Hattı 931

Doç. Dr. Arif KOLAY

Osmanlı Döneminde Trabzon'da Ekonomik Gelişme

Aracı Olarak Fuarçılık ve Gelişimi 947

Doç. Dr. Şefik MEMİŞ

İklim Değişimi Senaryoları Bağlamında

Üçlü Yaşam Şekli ve Yerleşmeler Arası Hareketliliğin

Trabzon Yöresi Üzerine Muhtemel Etkileri 973

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

Trabzon Hava Kalitesinin Zamansal ve Mekansal Değişimi 995

Prof. Dr. Nuriye GARİPAĞAOĞLU

İklim Değişimi Senaryoları Bağlamında Üçlü Yaşam Şekli ve Yerleşmeler Arası Hareketliliğin Trabzon Yöresi Üzerine Muhtemel Etkileri

Cevdet YILMAZ

Prof. Dr., 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Giriş

Dünyanın karşı karşıya olduğu önemli sorunlardan biri de iklim değişimleridir. Sera gazı salımlarının bugünkü düzeyinde ya da üzerinde sürmesi, daha fazla ısınmaya ve büyük olasılıkla, iklim sisteminde 21. yüzyıl süresince 20. yüzyılda gözlenenden daha büyük düzeylerde olabilecek birçok değişikliğe neden olacaktır (Türkeş 2008). Küresel ısınma durdurulamadığı takdirde bundan Türkiye de etkilenecek, insanlarımızın iklim konforu arayışları daha da artacaktır. Uluslararası kuruluşlarla birlikte ülkemizde de konu dikkatle takip edilmekte, kamu kurum ve kuruluşları nezdinde gerekli tedbirler alınmakta, bilimsel çalışmalar teşvik edilmekte, eğitim-öğretimde müfredat değişiklikleriyle farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır. Türkiye'nin bir yerden diğerine değişen coğrafi şartları; iklim, bitki örtüsü, hidrografi gibi fiziki unsurlar kadar nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetler gibi beşeri unsurların çeşitlenmesine de yol açmıştır. Ortaya çıkan yöresel farklılıklar kültür ve turizm değerleri açısından bir zenginlik olarak görülse de bütün bunlar bazen üstesinden gelinmesi zor problemleri de beraberinde getirmiştir.

Fiziki Coğrafya açısından farklı bölgelere sahip olan ülkemizde değişen iklim şartlarının her yeri aynı ölçüde etkilemeyeceği, yöreden yöreye farklılıklar göstereceği açıktır. Nitekim geçmişten beri ülkemizde

iklim konforu arayışları hep olmuş; kentlerden kırlara, daimi yerleşmelerden yaylalara sezonluk gidiş gelişler yaşanagelmiştir. Günümüzde basın yayın ve sosyal medya yoluyla insanların iklim değişikliği hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaları onları yeni arayışlara itmiş; kenttekiler kırların, alçak kesimdekiler yüksek kesimlerin önemini anlamaya başlamışlardır. Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki Trabzon yöresinde bunun açık örneklerini görmek mümkündür. Trabzon yöresinde çeşitli sebeplerden kaynaklanan kırdan kente göç süreci ile birlikte köyler boşalmış, tarımsal üretim azalmış ya da değişmiş, nüfusun önemli bir kısmı büyük şehirlere, bir kısmı da il ve ilçe merkezlerine yerleşmiştir. Bu süreçte kırsal alanı oluşturan köyler ve ona bağlı yayla yerleşmeleri ile bağlar tamamen koparılmamış, özellikle yaylalar sahasında geleneksel hayvancılık yerini turizme bırakarak gidiş gelişler devam etmiştir. Bu durum son yıllarda kent-köy-yayla arasında yıl içinde üç ayrı yerde yaşama gibi yeni bir yerleşme düzeninin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Trabzon örneğine bakacak olursak; daha önce Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlere göç eden ya da Trabzon il merkezine yerleşen Trabzonlular kırsal alanlarla bağlarını kesmemekte, köydeki evini açık tutmakta, buraları hafta sonu ya da yıl içinde (çay ve fındık zamanı gibi) belli dönemlerde kullanmaya devam etmektedir. İmkânı varsa bağlı olduğu ilçe merkezinde de bir eve sahip olmakta, orayı da açık tutmakta, şayet köyün bir de yaylası varsa yılın bir kısmını da orada geçirmektedir. Gerek yaz sıcaklarından kaçmak gerekse geniş otlaklardan yararlanmak için bahar aylarından itibaren hayvanlarıyla beraber yaylalara göç eden, yaylak ve kışlak arasında yer değiştiren bu topluluklar, yaşadıkları coğrafyanın etkisi ile kendilerine has geliştirdikleri kültürel faaliyetlere katılmak için Tonya, Şalpazarı, Beşikdüzü, Vakfıkebir, Akçaabat ile Eynesil'den ve Karadeniz'in diğer illerinden katılmakta ve gurbette olan birçok insan halen yıllık iznini bu yayla şenliklerine katılmak için kullanmaktadır (Kaya ve Yılmaz 2018).

Doğu Karadeniz Bölümü'nde de Trabzon ve bağlı ilçe merkezlerinde ikamet eden vatandaşların önemli bir kısmı kırsal alanla bağını sürdürmekte, ulaşım kolaylığı sayesinde yazı kırdan, kışı şehirde, ya da hafta içi şehirde, haftasonu köyde geçirilmektedir. Bu ikili yapıya ilave olarak, Trabzonlular yaylalar sahasıyla da bağlarını güçlü tutmakta, yüksek kesimlerde yer alan geleneksel yayla yerleşmelerinde mevcut eski barınaklarını yenileyerek, yenilerini yaparak ya da satın

olarak yıl içinde özellikle yaz mevsiminde hayatlarının bir kısmını da bu yayla yerleşmelerinde geçirmektedirler. Ya da en azından bu niyetle yaylalar sahasında yoğun bir yapılaşma baskısı oluşturmuşlardır. Bu etkiyle yüzlerce yıldır hayvancılık amaçlı mera olarak kullanılan sahalara kısa zamanda parsellenerek müstakil arsalara dönüştürülmeye başlanmıştır. Geleneksel yayla yerleşmelerinde yeni konutların yapılması, mera olarak kullanılan sahalara müstakil arsalara dönüştürülmesi gibi Trabzon'un yakın gelecekte karşılaştacağı sorunlara bugünden bazı çözüm önerileri getirilmelidir. Çünkü küresel iklim değişiklikleri ile yaylalar sahasına talep arttığında bu durum yaylalar üzerinde hak sahibi olan yerel halk ile dışarıdan gelenleri karşı karşıya getirdiğinde iş işten geçmiş olacaktır.

Küresel iklim değişimi senaryoları ile birlikte sadece büyük kentlerde yaşayan Karadenizliler değil, yurt içi ve yurt dışından, daha sıcak ülke ve bölgelerden de Karadeniz yaylalarına talep artmaya başlamıştır. Bu gelişmeler hâlihazırda kıyı kesimlerindeki şehir ve kasabalarda yoğunlaşan nüfusu yüksek yerler olan yaylalar sahasına doğru itecek ve bu alanlarda yerleşme ve mesken taleplerini daha da arttıracaktır. Nitekim insan kaynaklı sera gazlarının hızlı ve geri dönüşümü olmayan iklim değişikliğine neden olması ve buna uyum sağlamanın maliyetinin çok yüksek olacağı tahmin edilmekte, bu nedenle afet hazırlıkları, tıbbi müdahaleler, alt yapıda değişiklik, finansal yatırımlar, anlaşmalar için yoğun çalışmalar yapılması gerekmektedir (Kadıoğlu, 2008). Geçmişte doğal iklim değişimleri olsa da insan ve diğer canlılar buna genellikle uyum sağlayabilmiş veya değişim uyum sağlanabilir hızda olmuştur ancak günümüzdeki iklim değişikliği ile dünya ilk kez karşılaşmaktadır (Kadıoğlu, 2018:123). Şu anki ısınmanın yaklaşık olarak %90'ı insanlar, %10'u ise doğal etkenlerden kaynaklanmış ve 19. yüzyıldan bu yana ortalama küresel sıcaklık 0,76 derece artmıştır (Kadıoğlu, 2018:126). Bu etkilerin payı ile son yıllarda şehirler, daha fazla sel ve taşkın olaylarına maruz kalmaya başlamıştır. Bunun en önemli sebebi şehrin alansal gelişmesinin kontrolsüz bir şekilde eski dere yataklarının aleyhine büyümesi ve zamanla bu dere yataklarının yeni konut yerleşimleri tarafından istila edilmesidir. Gerek yamaçların konutlarla, betonla kaplanması, derelerin denize ulaştığı kesimlerde dere yataklarının işgali, gerekse doğu batı yönlü kara ve demiryolu ulaşım sistemleri şiddetli yağışlarda bu derelerde biriken suların kolaylıkla denize ulaşmasını engelleyerek sel ve taşkınlara sebep olmaya başlamıştır (Yılmaz ve Kaya, 2018).

İklim değişimine bağlı olarak, Türkiye'de sıcaklık artışlarının en fazla Akdeniz Bölgesi'nde, en az ise Karadeniz Bölgesi'nde olacağı öngörülmektedir (Bahadır, 2011). Küresel iklim değişimi senaryolarına göre gelecek yıllarda iklim göçleri olacak, kişiler iklim konforu arayışı ile güneyin sıcağından kuzeyin serinliğine, alçak kıyı kesimlerin neminden yüksek sahalara kuru havasına doğru yer değiştirmek isteyeceklerdir. Bununla ilişkili olarak, Giresun Üniversitesi'nde 2019 yılında düzenlenen uluslararası yaylacılık ve yayla kültürü sempozyumu sonuç bildirgesinde, yaylalar kuşağının küresel iklim değişikliği nedeniyle gelecekte en çok tercih edilecek yerler arasında olacağı belirtilmiştir. Bugün gerek ülke içinden gerekse başta Arap ülkelerinden gelenler olmak üzere Rize-Ayder ve Trabzon-Uzungöl üzerinde oluşan baskı bunun açık örneğidir. Şimdiden gerekli tedbirler alınmadığı takdirde bu durum yaylalar sahasında mevcut baskıyı daha da arttıracak; su sıkıntısından enerji ihtiyacına, ulaşımdan yerleşme düzenine, sınır anlaşmazlıklarından atıkların bertaraf edilmesine kadar çok sayıda yeni problem doğuracaktır.

Gerek açık alandaki turistik aktivite türleri, gerekse insan sağlığı açısından turist akışı üzerine iklim elemanlarının (güneşlenme süresi, hava sıcaklığı, bağlı nem, yağış ve rüzgâr) her birinin etkisi ve turizm sezonunun belirlenmesinde iklim konforu şartlarının uygunluğu aranmaktadır (Özşahin vd., 2015). Bu nedenle, turist destinasyonlarında ve turist gönderen ülkelerdeki iklim ve hava durumu koşullarının değişimi turistlerin rahatını ve seyahat kararlarını önemli ölçüde etkileyebilecek ve turizm sektörü, iklim değişikliğinden çok yönlü etkilenecektir (Somuncu, 2018).

Doğu Karadeniz yaylalarında, 1980-1990 yılları arası, yaylalarda rekreasyon ve turizm etkinliklerinin gelişmeye başladığı dönem olup 1990 ve sonrasında ise yaylalardan rekreasyon ve turizm amacıyla yararlanma artmış, önceleri daha küçük ölçekte ve küçük gruplarla yapılan turizm faaliyetleri kitleleşmeye başlamış, buna karşılık hayvancılık faaliyetleri belirgin bir şekilde gerilemiştir (Somuncu, vd. 2015). Misal; Gümüşhane, Trabzon ve Giresun'da 30 yayladaki yerleşim sayısının 1973 yılı itibarıyla 5.380 olan yapı sayısı, 2004 yılı itibarıyla %152,6 artışla 8.210 sayısına ulaşmış, bölgede hukuksal bakımdan en önemli sorun ise yaylalardaki mülkiyet durumu ve 4342 sayılı Mera Kanunu hükümlerinin uygulanmasındaki zorluklar olmuştur (Somuncu vd. 2012).

Yaylaların turizm amaçlı keşfiyle beraber Trabzon'un Uzungöl'ü ve Rize'nin Ayder yaylaları gibi merkezler ortaya çıkmıştır. Bu kesimler doğal ve geleneksel yapısından uzaklaşarak çok hızlı bir şekilde değişime uğramıştır. Turizmde iç talebin yanında dışardan, yani yabancı turistlerin de yaylalara talebi artmıştır. Dolayısıyla günümüzde Trabzon'da bu talebe bağlı olarak, yaylaların nasıl değerlendirileceği konusu gündeme gelmektedir. Yine yaylaların kullanımıyla ilgili olarak, yaylaların *yeşil yol* ile birleştirilmesi söz konusu olmuş ve bu kısmen gerçekleştirilmiştir.

Genelde Karadeniz, özelde Trabzon yaylaları üzerinde bugün kendini hissettirmeye başlayan, gelecekte daha da artacak olan yapılaşma baskısı ve onun getireceği yeni sorunlara ve yaşam şekline hazır mıyız? Bir takvim yılı içinde hem il ve ilçe merkezlerindeki evlerinde, hem hafta sonu veya (çay, fındık vb) mahsüllerin hasat mevsiminde köylerde, hem de yaz sıcakları esnasında yaylalara çıkan nüfusun (üçü de kendilerine ait) bu üç farklı yerde aynı anda bulunma ve yaşama isteğinin gelecekte ne gibi sonuçları olacaktır? Bu çalışmada, iklim değişikliğinin getireceği muhtemel nüfus hareketliliği yanında, Karadeniz kıyı kuşağında ve özellikle Trabzon yöresinde açıkça görülen ve bütün yıla yayılan bu üçlü yaşam şeklinin bugün ve gelecekte yöreyi nasıl etkileyeceği hususları üzerinde durulmaktadır.

Yerel dinamiklerin etkisiyle kırsalda yaşanan sorunlarla birlikte küresel iklim değişiminin yeni şartlar oluşturması muhtemeldir. Günümüzde başta sel, taşkın, kuraklık, susuzluk ve orman yangınları şeklinde görünür hale gelen felaketler ve bunlardan kaynaklanan can ve mal kayıpları iklim değişimine bağlansa da insanın kusuru, yaşadığı çevreyi tanımama, ona uygun davranmama gibi hususların da önemi olduğu açıktır. Bu bağlamda çalışmada, öncelikle yanlış yer seçiminden kaynaklı afetler; akarsu yatağına kurulan yerleşmeler; Türkiye kırlarına geri dönüşler ve bunun Karadeniz kıyı kuşağına yansımaları; küresel ısınma, iklim konforu ve yerleşim yeri ilişkisi ve iklim değişiminin ortaya çıkaracağı yeni turist profili ile yaylaların iskâna açılıp açılmaması durumunda gelişecek şartlar ve sorunlar incelenmektedir. Bu çalışmada, iklim değişikliğinin getireceği muhtemel nüfus hareketliliği yanında, Karadeniz kıyı kuşağında ve özellikle Trabzon yöresinde açıkça görülen ve bütün yıla yayılan bu üçlü yaşam şeklinin bugün ve gelecekte yöreyi nasıl etkileyeceği hususları üzerinde durulmakta; bu yeni hayat tarzı, yaylaların kullanımı ve küresel iklim değişimiyle yaylalar sahasında oluşabilecek baskı ve sorunlar irdelenmektedir.

Yine Trabzon yöresi örneğine yakından bakıldığında; kırdan kente yoğun göçle birlikte il ve ilçe merkezlerinde heyelan riskli yamaçlar ile akarsu vadilerindeki taşkın yatakları iskâna açılırken, yaylalar sahasında da eski otlak alanları hızla çarpık yapılaşmanın etkisine girdiği görülmektedir. Misal; küresel ısınmayla birlikte yakın gelecekte yaylalar sahasına talep daha da artacağına göre bu durumda yaylalar sahası kimin kullanımında olacaktır? Burada yerel halkın istekleri ile ülke içi ve dışından gelen yabancılardan kaynaklı talepler çatıştığında orta yol nasıl bulunacaktır? Araştırmada bu ve benzeri sorunlar ile çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Yayla kültürü ve yayla yerleşmelerine dair pek çok konu bilimsel çalışma ve etkinliklerde sunulmuştur (Tunçel, 2015). Doğu Karadeniz dağlarında yaylacılık (Tunçel vd., 2004), yayaların hukuki durumları (Zaman 2007), yayla turizmi ile ilgili sorunlar, Trabzon yaylalarında gelişen turizm faaliyetlerine dair çeşitli çalışmalar (Zaman 2010; Zaman 2006; Çavuş vd., 2010), bulunmaktadır.

1. Küresel Isınma, Sel ve Taşkınlar, Kıyılarda ve Vadi İçlerinde Yapılaşma, Çarpık Kentleşme

1.1. Yanlış Yer Seçiminden Kaynaklı Afetler; Akarsu Yatağına Kurulan Yerleşmeler

11 Ağustos 2021 tarihli Batı Karadeniz sel felaketi yaşandığında gerek Kastamonu'nun Bozkurt ilçesinde gerek Sinop Ayancık'ta bulunarak tarafımızdan coğrafi gözlemler gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Coğrafyacilar ve diğer ilgili bilim insanları tarafından, televizyon kanallarından sellerin sebeplerine dair açıklamalar yapılmıştır. Daha çok bu kentlerdeki dere yataklarında olan yapılaşmanın bu sel felaketini doğurduğu, yani kentin taşkın yatağına doğru binaların inşasıyla bu alanların iskâna açılmasıyla ilişkisi olduğu üzerine durulmuştur. Bu konuya dair afetin yaşandığı sahada ve yetkililerle olan görüşmemizde bir sorun açığa çıkmıştır; Niçin göz göre göre derenin içinde evler yapılır? Bu soru ile yerleşmenin yerel dinamikleri incelenerek, yayla yerleşmelerinin yakın gelecekte ve küresel iklim değişimiyle öngörülen yerleşme tercihleri Trabzon yöresi örnekleme ile incelenmesi önemli görülmüştür.

Akarsuların yatakları üzerinde kurulmalarının etkisiyle sel ve taşkınlardan zarar gören pek çok yerleşme bulunmaktadır. Bunlara en gün-

Foto 1-2.
11 Ağustos 2021 selinin yaşandığı Bozkurt ilçe merkezi. Benzer felaketi daha önce yaşayan Giresun-Dereli'de afet sonrası yine dere içinde gelişen yapılaşma.

cel örnekler Orta ve Doğu Karadeniz Bölgeleri'nde görülmektedir. 11 Ağustos 2021 tarihinde yaşanan Kastamonu-Bozkurt, Sinop-Ayancık ve bunlardan daha önce yaşanan Giresun-Dereli örnekleri, Orta ve Doğu Karadeniz kıyı kuşağında son birkaç yıl içinde yaşanan sel ve taşkınlardan zarar gören yerleşmelerdir (Foto 1-2).

Sel ve taşkınlar, Karadeniz Bölgesi'nin tipik sorunlarından biri olarak kabul edilebilir. Karadeniz Bölgesi kıyı kuşağında sel ve taşkın afetlerinin hemen hemen her yıl yaşanma riski bulunmaktadır. Misa; Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Kastamonu, Bartın ve Zonguldak illerinin iç ya da yüksek kesimlerinden kaynağını alarak Karadeniz'e ulaşan akarsular üzerinde bir çok defa taşkınlar yaşanmıştır. Bizi bu sorunun çözümüne götürecek yollardan biri, insanların yerleşme için niçin dere yataklarını tercih ettiklerini anlamaktan geçmektedir. Özellikle Karadeniz Bölgesi kıyı kuşağına bakıldığında, yerleşmelerin ya akarsuyun vadi yataklarında ya da bu akarsuların denize ulaştıkları *azmak* adı verilen küçük deltalar üzerine kuruldukları görülmektedir. Bazen de Karadeniz sahil boyunca görüldüğü üzere bu azmakların eğer derenin içinde yer yoksa ya da sahil boyunca doğu, batı eksenli yerleşime uygun alan yoksa, bu tür durumlarda yerleşmeler derenin içine; derenin içinde yer yoksa doğu-batı istikameti denizi görebilecek şekilde, yamaçlara doğru kurulmuşlardır.

1.2. Kırsal Alanlara Geri Dönüşler ve Bunun Karadeniz Kıyı Kuşağına Yansımaları

Yerleşim yerinin seçimine dayalı sorunların bir diğer kaynağı da şehirlerden kırsal alanlara yönelik göç hareketleridir. Türkiye’de 1950’lerde başlayan kırdan kente göç, 1990’larda zirve noktasına ulaşmıştır. Bu göç süreci sonunda Trabzon ilinde de mevcut nüfustan daha fazlası şu an il dışında yaşar hale gelmiştir. Yaylacılık faaliyetleri de bundan etkilenmiş bu göçler sonucunda yaylalar sahası üzerindeki baskı azalmıştır. Fakat bu durum son yıllarda hızla değişmeye başlamıştır. Bugün gelinen nokta itibarıyla; gerek yurt içinde büyük şehirlerde, gerek yurt dışında özellikle Batı Avrupa ülkelerinde ikamet etmekte olanlar içinde önemli sayılacak miktarda bir nüfus kitlesi yaşlılık döneminde ya da emeklilik sonrasında geleceklerini büyükşehirler yerine kırsal alanda görmektedir. Kentlerden kıra doğru bir göç, bir dönüş olduğu Trabzon örneğinde açıkça görülmektedir. Net göç oranlarına bakıldığında, Trabzon göç veren bir il olsa da son yıllarda net göç miktarında bir azalma söz konusudur. Bunun nedenlerinden biri de bu geri dönüşlerdir.

Karadeniz kıyı kuşağı; iklimi ve bitki örtüsü gibi doğal şartlar yanında ulaşım ve sağlık altyapısı, gıda başta olmak üzere hemen her türlü ihtiyacın şehir ve kasabalardan kırsal alanlara doğru gününbirlik servis ediliyor hale gelmesi gibi olanaklar sayesinde giderek daha cazip hale gelmektedir. Bu çekici unsurlara ek olarak, kırsal önceden bağı olan insanların geri dönüşü nispeten daha kolay gerçekleşmektedir. Bu avantajlar ile Trabzon; sadece emeklilikte ya da fırsat olunca uğranılacak, bayramlarda gelinecek bir yerden ziyade, bağı koparılmayacak bir mekan haline gelmektedir. Bütün bu gelişmeler il dışında bulunan sadece emekli nüfusu değil, halen aktif olarak çalışan kesimin de (şimdilik tatillerde kaçış yeri, yaşlılıkta ise) yerleşim yeri olarak hayallerini süslemektedir.

1.3. Zorunlu Eğitim ile Taşınmalı Eğitim Sisteminin Yerleşme ve Nüfus Hareketliliğine Etkisi

Eğitimde taşınmalı sisteme geçilmesiyle nüfusun yerleşim yeri tercihi de değişmektedir. Dağlık, engebeli bir topografya ve okullara uzak mesafede yaşanılması gibi etkenler ailelerin okula yakın bulunma isteğini artırmaktadır. Sabah erken saatlerde okula ulaşım için öğrencilerin minibüslerle güçlük çekmesi, bu şekilde yatılı bölge okuluna

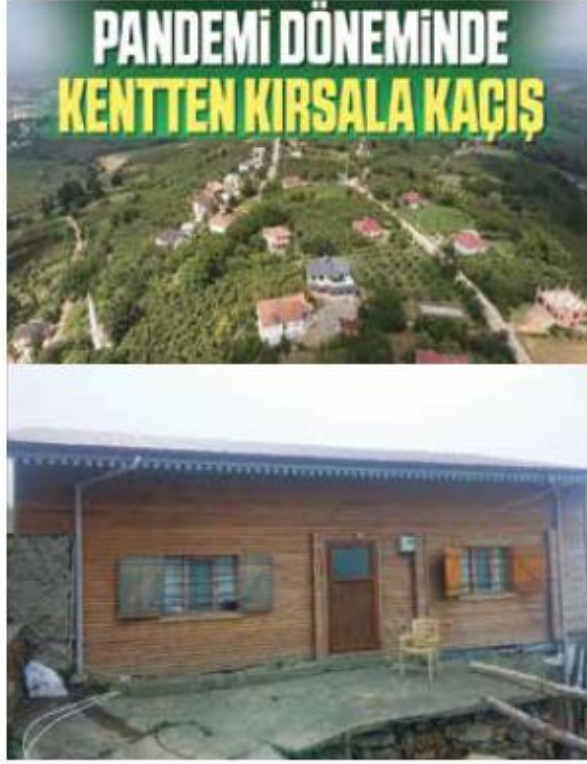

Foto 3-4.
Orta ve Doğu Karadeniz kıyı kuşağında pandeminin etkisiyle köylere dönüş yaşanmış ve eski evler elden geçirilerek gerektiğinde yerleşmeye uygun hale getirilmiştir.

gitmesi ailelerce istenen bir durum olmamaktadır. Bu nedenle aileler en yakın il ve ilçe merkezlerinde ev kiralayarak çocuklarını okutmak üzere ilçe merkezlerine yerleşmeyi tercih etmektedir. Bu durum da yapılaşmanın bir sebebi olarak ortaya çıkmaktadır.

1.4. Pandemi Süreci Şartları Nedeniyle Kırsal Alanlara Dönme İsteği

Pandemi sürecinde kapalı ortamda uzun süre kalma, köye duyulan özlem, ilk fırsatta daha önce terk edilen köylere ya da en azından bağlı olduğu ilçe merkezlerine dönme isteği olduğu gözlenmiştir. Pandemi sürecine ek olarak, vaktiyle çeşitli hizmet ve imkânları barındırması nedeniyle çekici olan şehirlerin zamanla, artan trafik, gürültü, mekân darlığı ve benzeri nedenlerle itici hale gelmesi kentlerden kıra dönüşleri hızlandırmıştır (Foto 3-4).

Pandemi sürecinde kapalı ortamda kalma, şehirlerin diğer trafik sıklığı, görüntü kirliliği gibi itici özellikleriyle birlikte, kırsal ile olan bağlar, ilişkiler tekrar gündeme gelmiştir. Enflasyon farkı karşısında gerek kentte gerek kırdaki aynı maaşı alıyor olmayı kıra yerleşerek avantajla dönüştürme; şehirde kira ödeme, kırdaki kısmen sebze üretebilme,

meyveye para vermeme, köyde ulaşım giderinin az olması, elektriğin ucuz, su parasının hiç olmaması, daha az yakıt parası vb diğer masraflardan kurtulma ve elde edilen kârı dengeleme isteği de etkilidir. Bütün bu ve benzeri hususlar, dönülen kırsal kesimde eski yapılara veya yeni konutların inşasına dair yeni gelişmeler ortaya çıkarmaktadır. Göç edilen kırsalda, atadan kalma eski yapıların onarılması, yenilerinin inşa edilme süreci devam etmektedir.

1.5. Köye Dönenler ya da Köyde Kalanlar Tarafından Alternatif Kışlık Mekân Olarak İl ve İlçe Merkezlerinin Seçilmesi

Köyüne dönenlerin ilçe merkezleri ile çok yönlü ilişkisi devam etmektedir. Köye dönüş yapanlar ya da köylerde kalanlar, alternatif (kışlık) mekân olarak il ve ilçe merkezlerini seçmektedir. İlçe merkezlerinin seçilmesinde ise birçok sebep bulunmaktadır. Bunların bir kısmını, yaşlılık ve kronik hastalıklar nedeniyle hastanelere yakın olma, kışı güvenli ortamda geçirme isteği, yakacak temini ve sorunundan uzak olma, kesintisiz enerji ve iletişim talebi, kolay hayat tercihi; ulaşım, sosyal aktivitelere yakınlık, alışveriş imkânları, yalnız kalmamak; kalabalık arasında yaşamak, akrabaları geldiğinde rahat ağırlamak gibi daha ayrıntılı gerekçeler oluşturmaktadır.

Köylerdeki evlerde barınılsa da dönüş yapılan büyükşehir avantajlarının bir kısmının ilçe merkezlerinde bulunması, hayatı biraz daha kolaylaştıran sağlık hizmetlerinin varlığı ve buna yakın olma isteği söz konusudur. Kırsal alanda kış şartlarının zorlu geçmesi nedeniyle kışı güvenli ortamda geçirme isteği kişileri ilçe merkezlerine yöneltmektedir. Yakıt, ulaşım masraflarını azaltma, sosyal aktivitelere katılma gibi ihtiyaçları ilçe merkezinde karşılayabilme olanakları da etkili olmaktadır. Yine ilçe merkezinde, büyükşehirlerden kırsala gelen akrabaların, torunların mekân, alışveriş ve benzeri taleplerini göz önünde bulundurma düşüncesi, kışı köyde geçirmemek, yalnız kalmamak isteği ilçe merkezlerini cazip hale getirmektedir.

2. Küresel Isınma, İklim Konforu ve Yaylalar Sahasının Geleceği

Küresel iklim değişimi ve ısınmayla beraber insanlar, yeni bir yerleşim yeri arayışına girebilecektir. Nitekim geçmişte ve kırsal hayat tarzında iklim konforu ile ilişkili bir yapı yansımaktadır. Akdeniz ve

Foto 5-6.

Geçmişte hayvancılık amaçlı olduğu için sadece yazın kullanılan yaylalar gelecekte turizm ve rekreasyon amaçlı olarak kışın da kullanılacaktır; Ordu yaylalarında kış eğlencesi.

Karadeniz bölgeleri kıyı kuşağında geleneksel konfor arayışları geçmiş dönemlerde de söz konusudur. Bu durum en iyi şekliyle yaylacılık faaliyetlerinde gözlenmektedir. Misal, Akdeniz Bölgesi'nde Mersin'de yaşayanların bir kısmının Gözne yaylasına; Adana'dakilerin Pozanti'ya; Hatay'dakiler, Antakya'dakiler Soğukoluk'a çıkmaktadır. Aynı şekilde Karadeniz'de nem fazlalığı ve ırmakların ağız kısmında, azmak kısmında kurulan şehirlerdeki bataklık ve buradaki sivrisinek üremesi sebebiyle insanların yaylalara çıkması bu duruma örnektir. Dolayısıyla benzer durum Trabzon'da da yaşanmaktadır. Yaz döneminde aşırı nem olması, insanları yüksek yaylalara iten bir etkendi. Geçmişten günümüze yaylacılık hareketlerine bakıldığında, kıyı kuşağında yaz aylarında nemden, sıcak havadan, sivrisinekten uzaklaşma isteği görülmektedir. Elektrik enerjisinin kullanılmaya başlanmasıyla, şehirde de iklim konforu oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ancak günümüzde suni konforun yani klima şartlarının, evdeki iklimlendirmenin sağlıklı olmadığı anlaşılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte bu durum ekonomik faaliyetler ile beraber değerlendirilmekte idi. Yaylacılığı hayvancılık, otçuluk, gıda ve yün üretimi de amaçlanarak yapıyordu. Kırdan kente göçle birlikte köylerde nüfusun, dolayısıyla ekonomik amaçlı yaylacılığın azaldığı hatta yer yer sona geldiği görülmektedir (Foto 5-6).

Yaylacılık yapan, hayvan otlatan insanların bu göçe katılmasıyla hayvan otlatmaya dayalı olan yaylacılıkta önemli bir gerileme olmuştur. Geleneksel yaylacılık yerine rekreasyon amaçlı yaylacılık faaliyetleri de gelişmektedir. Yaylaların turizm amaçlı kullanımında Ayder, Uzungöl ve benzerleri ile bunların diğer yaylalara etkisi önemli örnekleri oluşturmaktadır. Bu kesimler doğal ve geleneksel yapısından uzaklaşarak değişime uğramıştır (Foto 7-8).

Foto 7-8.
Trabzon-Uzungöl 25 yıllık
süreçte görülen değişim.

İç talebe ek olarak dış (yabancı turist), özellikle Arap turistlerin Karadeniz Bölgesi'ne olan ilgisi görülmektedir. Misal, Trabzon ve Rize'ye en çok talep Ortadoğu'dan, Arap ülkelerinden gelmektedir. Dolayısıyla günümüzde Trabzon'da bu talebe bağlı olarak, yaylaların nasıl değerlendirileceği konusu gündeme gelmektedir. Yine yaylaların kullanımıyla ilgili olarak, yaylaların *yeşil yol* ile birleştirilmesi söz konusu olmuş ve bu kısmen gerçekleştirilmiştir (Foto 9-10).

Günümüzde, küresel ısınmayla beraber bir iklim göçü yaşanması söz konusudur. Bu iklim göçünde amaç ya da hedefin Türkiye'nin güne-

Foto 9-10. Giresun, Kumbet Yaylası güneyinde "yeşil yol".

yinden kuzeyine doğru göç edilmesi de sorunun çözümü için yeterli olmayacaktır. Mevcut durumda da, kuzey kesimde yaşayanların bir kısmı daha yüksekte olan yaylalar kuşağına çıkmaktadır. Dolayısıyla ülkemiz içindeki bir iklim göçünde, Türkiye'nin güneyinden Türkiye'nin kuzeyine doğru göç yeterli olmayacağı gibi, Karadeniz sahil kesiminden de yüksek yaylalara doğru bir arayış yani yatay ve dikey iklim göçü ya da göçmenler söz konusu olacaktır.

2.1. İklim Değişiminin Ortaya Çıkaracağı Yeni Turist Profili ve Yaylaların İskân Sorunu

İklim değişimiyle ortaya çıkması muhtemel yeni turist profili, yaylalar üzerindeki yapılaşma baskısını artıracak endişesini beraberinde getirmektedir. Önceden bahçelerin çevresindeki otlak alanını büyütmek, hayvancılığın sürdürüldüğü alanların daralması nedeniyle suç sayılıyordu. Günümüzde yaylalarda ise bahçelerin genişletilmesiyle hayvanların dolaştığı, otladığı alanlar daralmaktadır. Dolayısıyla bu dönüşüm yaylalarda gözlenmektedir. Böylece yayla evlerinin önem kazanmasıyla eski evlerin elden geçirildiği, yaylalara eski evlerin yerine yeni evlerin yapıldığı görülmektedir.

2.2. Yaylalarda Mülkiyet Problemi; Yaylalar Kimin?

Yaylalarda karşılaşılan sorunlardan biri mülkiyet problemidir. Yaylaların geçmişten beri hayvancılık amaçlı bir mülkiyet durumunda olması durumu günümüzde farklı sorunlarla tekrar gündeme getirmektedir. Günümüzde köylüler ve yaylacıların bir kısmı, yaylalara hayvancılık yapmak için çıkmamaktadır. Yaylaları, geçmişteki aidiyet gerekçesiyle parsellemek, tabiri caizse yer kapmak düşüncesiyle hareket edildiği gözlenmektedir. Yaylalarda arazi tapusu olmadığı halde, geçmişteki geleneksel kullanıma dayanarak ev yapma ve etrafını çevirme hakkına sahip olunabilir mi?

Büyük kentlerde yaşanan gecekondulaşmanın yaylalar sahasında da görülme olasılığı vardır (Foto 11-12). Ki bu durum yaşanmaktadır. Misal, Hıdırnebi yaylasında 16 evin yıkıldığı, 100 tane daha evin yıkılacağı bilgisi haberlere yansımış, ev sahipleri ise kendilerine bu yıkımın haber verilmediğinden yakınmıştır. Bu olayların benzerleri İstanbul ve diğer büyükşehirlerdeki gecekonduların yıkılması sürecinde yaşanmıştır. Gecekondulaşmayla beraber bu yapıların bir yandan yı-

Foto 11-12.
Trabzon yaylalarında daha
bugünden başlayan kaçak
yapılaşma ve bunlarla ilgili
yıkım mücadelesi.

kılması, diğer yandan vatandaşların inşa etmesi sürecinde vatandaş, yani gecekondulaşma galip gelmiştir.

İskân talebinin fazla olması ve pek çok defa af çıkarılması neticesinde gecekondulaşma artmış ve genişlemiştir. Bu örnek durum ile yaylalara olan talep ve mevsimlik göçlerle konutların artması arasında benzer ilişkiler bulunmaktadır. Rize, Ayder yaylası örneğinde de plansız yapılaşma hakimdir (Foto 13-14-15). Bununla birlikte yapılaşma baskısının görülmediği veya az oranda olduğu yaylalar da vardır (Foto 16-17). Bu tecrübeden yola çıkarak benzer durumun diğer Karadeniz yaylalarında görülmemesinin bir garantisi henüz olmadığı gibi şimdiden tedbirlerin alınması gerekmektedir. Misal; yaylalara ileride iskân verilmeyecekmiş gibi ihtimaller görmezden gelindiğinde bugünkü gelişmeler nasıl yorumlanacak, iskân verilmeye kalkılırsa yaylalardaki dağınık yerleşmelerin ihtiyaçları nasıl karşılanacak ve iskân verilmezse kaçak yapılaşmalara nasıl müdahale edilecektir, gibi soruları cevaplamak bugün için zor olsa da gelecekte mutlaka bunların bir cevabı olacaktır. Yaylaların bağlı olduğu il ve ilçelerin beledi ve mülkî amirleri ile TBMM'deki temsilcileri bu konularda ortak stratejiler geliştirmelidir. Yapılaşmanın artmasıyla yaylalardaki konutların elektrik, su, yakıt ve haberleşme ihtiyaçları ile katı ve sıvı atıkların nasıl bertaraf edileceği önceden planlanmalıdır.

Foto 13-14-15.
Rize-Ayder yaylası; 1994'teki görünümü,
hızlı yapılaşma sonucu geldiği durum ve
sonrasında kentsel dönüşüm kararı ile
projelendirilmiş hali.

Foto 16-17.
Trabzon, Çaykara, Çayıroba (Yente) köyü ve yaylası;
henüz yapılaşma baskısı hissedilmiyor.

Karadeniz Bölgesi'nde yaylaların geniş alanlara sahip olmasına rağmen yaylacılar arasında sorunlar yaşanmaktadır. Otlakların bulunması yeterli olmayıp bununla beraber otlaklarda kaynak sularının da bulunması bir hayli önemlidir. Derin vadilerle yarılmış sırt alanlarda su kaynakları yetersizdir. Yamaçlardan çıkan kaynak suları ise daha fazladır. Dolayısıyla Karadeniz yaylalarında gelişigüzel ve her yerde hayvan otlatmak mümkün olmamaktadır. Bu etkilerle de yaylalarda dağınık yerleşme gelişmiştir. Bu yerleşme şekilleri göz önüne alındığında, iskân verilmesi durumunda yayladaki dağınık yerleşmelerin ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı bir diğer konudur. Diğer taraftan, iskân verilmemesi durumunda veyahut mevcut yapılaşmanın yıkılması veya yıkılmaması halk içinde tereddüt oluşturmaktadır.

2.3. Yakın Gelecekte İklim Konforu ile Yaylalar Sahasında İskân İlişkisi

Gelecekte iklim konforu bakımından ele alındığında yaylalar sahasındaki iskân kaçınılmaz görünmektedir. Geçmişte ve günümüzdeki gibi çeşitli nedenlerle yaylaya çıkma talebi olduğu gibi ulaşım araçlarının gelişimi, yeni yolların yapımı ve mevcut olanların ıslahı ile birlikte bu talep daha da artabilecektir. Yaylaların iskâna açılması durumu şimdiden tartışılmalı, halk nezdinde de bu husus net olarak açıklığa kavuşturulmalıdır.

2.4. Yaylaların İskâna Açılmaması

Yaylaların iskâna açılmaması mümkün görünmemektedir. Yine de yaylaların iskâna açılmaması göz önünde bulundurularak bir takım önlemler alınmalıdır. Bu alanlar ekonomik olarak değerlendirilmeli; kamunun ortak menfaatine uygun olarak sadece belli yaylalar turizm merkezleri ilan edilmeli, insanlar buralara yönlendirilmelidir. Misal, kamunun ortak menfaatine uygun olarak turizm merkezi ilan edilmeli, kontrollü şekilde yaylalardan istifade edilmelidir. Bursa'da, Uludağ örneğinde olduğu gibi, Uludağ'a çıkılırken otellerin bulunduğu alanın ayrı, turizm merkezinin, daha alçak kesimde piknik alanlarının ayrı yerlerde olması, aynı zamanda dağ havası alınabilmesi bir planlama ile sağlanmıştır. Dolayısıyla yaylaya çıkışlar kontrol edilmeli; gelişigüzel yayılmaya ve bundan kaynaklı kirliliğe izin verilmemelidir. Yabancılar başta olmak üzere yaylalarda mülk satışının söz konusu olmayacağı kesin hükümlere bağlanmalı ve bu kararların arkasında durulmalıdır.

2.5. Yaylaların İskâna Açılması

Yaylaların iskâna açılması durumunda, geleneksel usullerle sürdürülen hayvancılık faaliyetleri modernize edilerek devam ettirilmelidir. Bunun için hayvancılık alanları belirlenmeli, buralar gıda güvenliği ve köylünün ek geçim sahası olarak koruma altına alınmalıdır. Dolayısıyla bu süreç dört maddede özetlenebilir. Birincisi, yaylalarda hayvancılık sahası ayrılmalı, belli olmalı; ikincisi, yaylalarda gelişigüzel yapılaşmanın mutlaka önüne geçilmeli; üçüncüsü, turizm merkezleri ilan edilmeli, buralar geliştirilmeli, harici (yöre dışından gelen ya da yaylaların kullanım hakkı olanların dışında kalan insanlar için) halkın yaylaya olan talebi bu tesisler üzerinden giderilmeli; dördüncüsü

Foto 18-19.
Giresun-Kümbet Yaylası Şehitler Çeşmesi. Kaynağında su pırlı pırlı, 2 metre sonrası ise katı atık ve çöplerle dolu. Geçmişte denize ulaştıkları yerde görülen akarsu kirliliği günümüzde yaylalar sahasında kaynak (membra) kısmına kadar ulaşmış durumda.

Foto 20-21.
Ordu-Gölköy yaylalarından kaynağını alan akarsu, Gölköy ilçe merkezinden geçerken kirlenerek yoluna devam ediyor.

ise yaylalara gününbirlik çıkış ve inişler desteklenmeli, çevre kirliliğini de beraberinde getirebileceği için de bu en aza indirilmelidir (Foto 18-19-20-21).

Yaylalar şayet iskâna açılacaksa konut mimarisi tekrar gözden geçirilmelidir. Konut ve turizm tesislerinin yaylaların doğal ve kültürel ortamı ile uyumlu olup olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır (Foto 22-23). Bunun için de yayla meskenlerine yönelik inşaat fuarları organize edilmeli, en uygun plan ve yapı malzemeleri seçilmeli, bölgeye ve yöreye uygun, yaylalara zarar vermeyecek ekolojik duyarlılığı olan örnek yayla konutları bu küçük inşaat fuarlarında insanların beğenisine, eleştirisine sunulmalıdır. Dolayısıyla yaylalar sahasına uygun

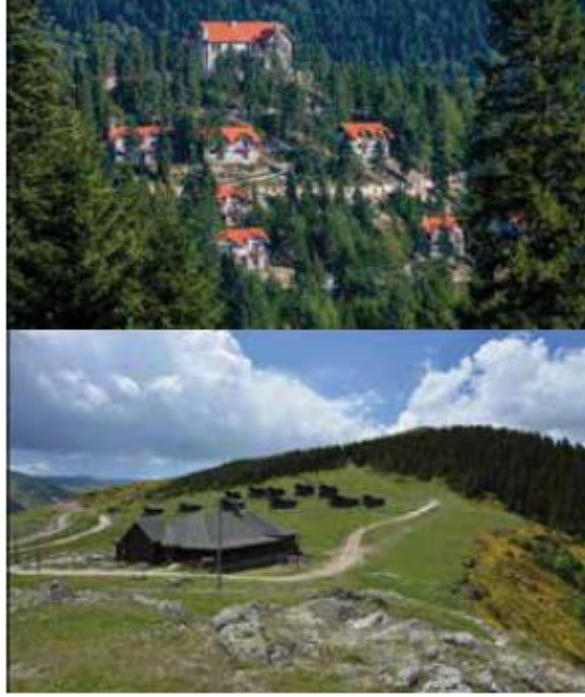

Foto 22-23.
Trabzon-Erikbeli Yaylası; Foleya
Otel ve Giresun-Dereli-Kümbet,
Koçkayası Yaylası; Birun Otel.

özellikte prefabrik veya diğer alternatif konut modelleri geliştirilebilir; bunlar tanıtılabilir, uygulamaya geçirilebilir. Yayladaki evlerin korunması, güvenliğin sağlanması, içme ve kullanma suyunun getirilmesine yönelik pratik bilgilerin bulunmasıyla insanlar da bundan yararlanacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Batı Karadeniz Bölümü'nde, büyükşehir (bazen de yurtdışı) il veya ilçe merkezi, köy (kırsal alan) üçgeninde bir yaşam söz konusu olmaya başlamıştır. Bu yaşam şekli Orta ve Doğu Karadeniz kıyı kuşağında bir de yaylalar eklenerek 4'lü yerleşim haline gelmiştir. Nüfusun önemli bir kısmı yıl içinde farklı zamanlarda bu 3-4 yerde yaşamakta, yine yıl içinde mevsimlere, çalışma hayatına, aile ilişkilerine, kırsaldaki çay ve fındık gibi tarımsal faaliyetlere göre yer değiştirmektedir. Bu kişilerin önemli bir kısmının gelirinin sabit olduğu düşünülürse bu 3 veya 4'lü, her bir iskân biriminde eksiksiz ve konforlu konutlarda yaşaması zordur. İşte bu durum ilçe merkezlerinden köylere, köylerden yayla evlerine kadar sıvalı-sıvasız, boyalı-boyasız, tek katlı-çift katlı, çatılı-çatısız, ısıttığı-ısıtamadığı, alt yapısı olan veya olmayan evler olarak karşımıza çıkmakta, sadece içinde yaşayanlar ve sahipleri olarak değil, yaşanan mekân açısından da büyük sorunlar doğurmaktadır. Bütün bu süreç; il ve ilçe merkezi durumundaki şehirlerde,

kasabalarda ve köylerde, son olarak da bunların uzantısı olan yaylalar sahasında büyük bir görsel kirliliğe neden olmaktadır. Bir bakıma yıllarca büyükşehirlerin çevresinde görülen ve bundan kurtulmak için pek çok kentsel dönüşüm projeleri yapılan görüntülerin devam etmesine neden olmaktadır. Bu durum sürer ise gelecek 25-50 yıl boyunca sağlıklı konutlarda oturulmasına, işlevsel arazilerin gecekonduyla dolmasına neden olacaktır. Yakın gelecekte küresel iklim değişikliklerinin iklim mültecilerini doğuracağından hareketle ve bu talebin Karadeniz yaylalarına yöneleceği bilinciyle hareket edilmeli, bugünden gerekli tedbirler alınmalıdır. Aynı zamanda küresel iklim değişimiyle birlikte mevsimsel göçlerin yaşanması ve yaylalara muhtemel etkileri, buna dair fikir üretme ve çözüm sunma coğrafya bilimi yanında tarih, sosyoloji, insan istek ve talepleri, mülkiyet hakları, tapu durumu gibi diğer etkenlerle birlikte değerlendirilmelidir.

Kasaba, köy ve yaylalar için örnek ev planları hazırlanmalı, ideal büyüklük ve şekiller tespit edilmeli, belli sayıda alternatifler üretilerek yapılaşma olgusu vatandaşın keyfine bırakılmamalıdır. Halkın gelişmiş, kendi isteklerine göre oluşturduğu mimari tarz ve malzemeler engellenmeli; doğal yapı ve geleneksel mimariye uygun olanlar ise desteklenmelidir. Böylece gelişmiş, deneme yanılma yoluyla evler inşa ederek gecekonduya dönüşmeden, bu görünümünden ziyade muntazam yapılaşma sağlanmalıdır. Bunun için başta Trabzon olmak üzere yörenin tamamını kapsayacak şekilde kırsal alanların ve yaylaların ihtiyaçlarını gözeterek fuarlar tertip edilmelidir. İnşaat ve diğer yapı gereçlerini ihtiva eden bu fuarlarda köy ve yayla evleri için en verimli ısıtma-soğutma teknikleri, yalıtım, alt ve üst yapı elemanları, sıfır atık ve diğer çevre sorunları ile baş etmeye yarayacak malzemeler vatandaşın beğenisine sunulmalı, gerekirse en az yakıt, en az çevre sorunu gibi hususlar göz önünde bulundurularak vatandaşların bu tür malzemeleri kullanmaları teşvik edilmeli, gerekirse zorlayıcı yasal tedbirler alınmalıdır.

Karadeniz Bölgesi sıradağları ve üzerinde bulunan yaylalar sahasının Avrupa'nın ortasında yükselen Alplerden çok bir farklılığı yoktur. Onlar mekânı nasıl kullanıyor, biz mekânı nasıl kullanıyor ya da nasıl kullanmalıyız sorularına cevap aranmalı, Avrupa'daki iyi örnekler alınmalı, onların tecrübesinden faydalanılmalıdır. Alpler'de çevreye duyarlı, çevreyi tahrip etmeden ondan yararlanma ilkesine dayalı *sürdürülebilir turizm* başarılmıştır. Sistemin özünde yabancılar değil; o yöreyi bilen, o ekosistemi tanıyan, çevrenin dirençli ve kırılğan nokta-

larını uzun yılların tecrübesi ile kavramış insanlar olmalıdır (Yılmaz 2002: 4-7). Sadece yapılaşma anlamında değil, yerli ve yabancı turistlere karşı tutum, dıştan gelen nüfus baskısı, turizmde kapasiteyi aşma durumunda ne olabileceği gibi hususlarda da gözlemler yapılmalı, gelecekte daha büyük sorunlar yaşamamak için bugünden gerekli tedbirler alınmalıdır.

Yine bugünden yaylalarda alt ve üst yapı anlamında gerekli tedbirler hızlı ve acil olarak alınmalıdır. Nerelerin turizme açılacağı, nerelerin hayvancılık bölgesi, nerelerin yerel halkın geçmişten gelen kullanım ayrıcalığı olduğu kesin ve net olarak belirlenmelidir. Yaylalar sahası yapılaşmaya açıldıktan sonra altyapı götürülmesi, su ve kanalizasyon gibi sorunlara çare aranması akılcı değildir. Bu husus Türkiye'nin 1950'lerden itibaren büyük şehirlerin çevresini saran gecekondulaşma hareketinde acı bir tecrübe olarak yaşanmıştır. Şimdi benzer hataların yaylalar sahasında yapılmasının önüne geçilmelidir. Nitekim Trabzon bu anlamda tehdit altındadır. İl ve ilçe merkezlerinde bugünkü yapılaşma şekline bakıldığında dışarıdan gelecek insanlar bir yana, şehrin bizzat kendi sakinleri için bile iklim değişiminin etkileri ve iklim konforu arayışıyla kendilerini yaylalara atacaklarına şüphe yoktur. Nitekim daha bugünden Trabzonluların yaylalar sahası üzerindeki baskıları gözle görünür şekilde artmış, yine daha şimdiden yaylalara yapılan gecekonduların idari makamlar tarafından yıkımı gibi yöntemlere başvurulmaya başlanmıştır. Bu süreç iki adım ileri bir adım geri şeklinde büyük şehirlerimizin gecekonduyla kuşatılması, sonrasında kentsel dönüşüm uygulamaları gibi yaşanmış tecrübelerin tekrar yaşanmasına fırsat vermemelidir.

Kaynakça

- Bahadır, M. (2011) "Türkiye'de İklim Değişikliğinin İklim Bölgelerine Yansımada Kuzey-Güney Yönlü Sıcaklık ve Yağış Değişim Öngörülleri", *Akademik Bakış Dergisi* Sayı: 26, 1- 18.
- Çavuş, A., Altaş, N.T., (2010) "Trabzon'da Gelişmekte Olan Bir Turizm Merkezi: Kayabaşı Yaylası", *Doğu Coğrafya Dergisi*, S: 23, s. 203-222, Erzurum.
- https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf,
- <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/03/c1-introduction-tr.pdf>
- <https://www.giresun.edu.tr/Files/ckFiles/giresun-edu-tr/Yaylacilik/Sonucbil-dirgesi.pdf>

- Kadioğlu, M. (2008) "Günümüzden 2100 Yılına Küresel İklim Değişimi." *TM-MOB İklim Değişimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 25-45.
- Kaya, M., Yılmaz, C. (2018) "Kültür Coğrafyası ve Kültürel Miras Açısından Doğu Karadeniz'de Otçu Göçü Geleneği ve Kadırğa Otçu şenlikleri" *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 71.
- Özşahin, E.-Kaymaz, Ç.K.- Albayrak, L. (2015) "Artvin İlinin Biyoklimatik Konfor şartlarının Analizi ve Turizm Bakımından Önemi. *International Journal of Human Sciences*, 12 (2), 1050-1077. doi: 10.14687/ijhs.v12i2.3361
- Somuncu, M.- Kaya, N.Ç.- Akpınar, N. - Kurum, E. - Ecerel, N.Ö. (2012) *Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Yaylaların Çevresel Değişimi*. Ankara Üniv. Yay., Ankara.
- Somuncu, M. (2018) "İklim Değişikliği Türkiye Turizmi için Bir Tehdit mi, Bir Fırsat mı." *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, Bild. Kitabı, 748-771.
- Tunçel, H.- Gürgen, G.- Çiçek, İ.- Doğu, A.F. (2004) "Doğu Karadeniz Dağlarında Yaylacılık", *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 14, S: 2, s. 49-66, Elazığ.
- Tunçel, H. (ed.), (2015) *Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, şeyh Edebalı Üniv. Yayını, Bilecik.
- Türkeş, M. (2008) "Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler", *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1, 26-37.
- Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumu, *International Symposium on Transhumance and Upland Settlement Culture, Tam Metin (Ed. Cin, M., Kuruca, N.)*. (26 - 28 Eylül/September 2019 - Giresun), 2019.
- Yılmaz, C. (2002) "Sürdürülebilirlik Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz; Alpler ve Karadeniz Dağları", *Türkiye Dağları I.Uluslararası Sempozyumu*, (25-27 Haziran 2002), Orman Bakanlığı Yayın No:183, (188-195), Ankara.
- Yılmaz, C. - M. Kaya (2020) "şehir Coğrafyası ve Afet Yönetimi Bağlamında Samsun - Atakum Sel ve Taşkınları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 44, Sayfa: (31-46).
- Zaman, M. (2007) *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık*, Atatürk Üniversitesi Yay. No: 960, Erzurum.
- Zaman, M. (2010) *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Dağ ve Yayla Turizmi*, Atatürk Üniversitesi Yay. No: 977, Erzurum.
- Fotoğraf Kaynakları
- Foto 1,2,3,7,8, 14,15,22,23 Anonim (Google Görseller'den)
- Foto 4,16,17 (Selin Uzun)
- Foto 5,6 (<https://www.ordumedy.com/persembe-yaylasi-kis-festivali>)
- Foto 9,10,13,18,19,20,21 Cevdet Yılmaz
- Foto 11,12 (<https://www.akcaabathaber.com/yayla>)